

УДК : 159.9.019.43:316.772.4:80

Беспарточна О. І., Шиманська Я. В., Титюк П.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, Кременчук

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФІЛОЛОГІВ- ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Розглянуто комунікативну компетентність як складову професійної компетентності філолога-перекладача, яка обумовлена специфікою процесу перекладу. Досліджено особливості комунікативного процесу за участю філолога-перекладача, напрями комунікативних потоків та їх зв'язки. Визначено види інформації, які отримує реципієнт під час комунікативного процесу за участю філолога-перекладача. Розкрито складові комунікативної компетентності філолога-перекладача та досліджено їх особливості, рівень впливу філолога-перекладача на інформацію, учасників комунікативного процесу.

Ключові слова: філолог-перекладач, комунікативна компетентність, комунікативний процес, інформація, трансформація інформації.

Беспарточная Е. И., Шиманская Я. В., Тытюк П.

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского, Кременчуг

ОСОБЕННОСТИ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФІЛОЛОГІВ- ПЕРЕВОДЧИКІВ

Рассмотрена коммуникативная компетентность как составляющая профессиональной компетентности филолога-переводчика, которая обусловлена спецификой процесса перевода. Исследованы особенности коммуникативного процесса при участии филолога-переводчика, направления коммуникативных потоков и их связи. Определены виды информации, которые получает реципиент во время коммуникативного процесса с участием филолога-переводчика. Раскрыты составляющие коммуникативной компетентности филолога-переводчика и исследованы их особенности, уровень влияния филолога-переводчика на информацию, участников коммуникативного процесса.

Ключевые слова: филолог-переводчик, коммуникативная компетентность, коммуникативный процесс, информация, трансформация информации.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Окрім стрімкого динамічного розвитку для сучасного суспільства є характерним поступове «розмиття» кордонів, як державних, так і особистісних: культурних, національних, мовних. Так прийняття у Європейському Союзі безвізового режиму для громадян України суттєво розширило можливості для встановлення ділових та культурних зв'язків між нашими країнами, що неодмінно вплинуло на вимоги до системи вищої професійної освіти, у тому числі філологів-перекладачів. Сьогодення потребує фахівця нового типу, здатного до оперативної та продуктивної реалізації професійних задач. Сучасний філолог-перекладач повинен мати надзвичайно високу комунікативну компетентність, проявляти мобільність, ініціативність, самостійність, легко налагоджувати міжособистісні та професійні зв'язки, орієнтуватись в швидкоплинних соціальних умовах тощо. Метою статті є розкриття особливостей комунікативної компетентності майбутнього філолога-перекладача, виокремлення її компонентів, та їх зв'язок зі структурою комунікативного процесу.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Комунікативна компетентність є складовою професійної компетентності багатьох фахівців, особливо яскраво ця потреба проявляється у професіях, пов'язаних з соціумом. Комунікативна компетентність є складним утворенням, вона відображає не лише комунікативні знання, вміння і навички майбутнього

фахівця, суттєвий вплив на прояв комунікативної компетентності здійснюють емоції, ставлення, цінності, етичні норми та мотиви. Ю. Г. Татур у структурі компетентності виділяє п'ять аспектів: мотиваційний; когнітивний, поведінковий, ціннісно-смысловий, емоційно-вольова регуляція процесу і результату прояву [3]. Через комунікативну компетентність проявляється комунікабельність людини, відкритість до спілкування, здатність збагачуватись через міжособистісну взаємодію, вміння розв'язувати проблеми тощо. Комунікативна компетентність – це узагальнена комунікативна властивість особистості, що включає розвинуті комунікативні здібності, сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила. Сформована комунікативна компетентність надає можливість фахівцю успішно вступати у різного роду (вербальні та невербальні, усні й письмові) контакти для вирішення комунікативних задач (передачі інформації, ведення переговорів, встановлення та підтримки контактів тощо) [4].

Комунікативна компетентність філолога-перекладача спирається на загальне розуміння цього терміну, проте має суттєві відмінності, обумовлені специфікою професії.

Філолог-перекладач – це фахівець, який професійно володіє іноземною мовою, здійснює усний та письмовий переклади спеціалізованої літератури, зокрема текстів аграрного, технічного, юридичного, соціально-економічного, медичного спрямування, а також художніх текстів. Особливості професійної роботи філолога-перекладача обумовлюють культурні, історичні, державні та інші відмінності носіїв мов. Адже трактування кожного слова у будь-якій мові світу зумовлено його історією, так само, як і наявність певних сенсів. Крім того, діалог що ведеться між носіями однієї мови, значно відрізняється за своєю структурою від діалогу за участю перекладача.

Комунікативний процес між носіями однієї мови можна представити як взаємодію між комунікатором та реципієнтом, з постійною зміною ролей. При цьому від комунікатора до реципієнта надходить інформація (вербально та невербально), а від реципієнта до комунікатора надходить зворотній зв'язок, він також проявляється у вербальному та не вербальному вигляді (рис. 1). Даний тип спілкування є складною системою з багатьма факторами та взаємозв'язаними механізмами взаємодії, що обумовлюють формування реплік співрозмовників та їх сприйняття [5]. Проте, взаємодія і передача інформації у такому комунікативному процесі відбувається у жорсткій зв'язці комунікатор-реципієнт і не виходить за її рамки.

Рисунок 1 – Комунікативний процес між носіями однієї мови.

У комунікативному процесі між носіями різних мов за участю перекладача система передачі інформації принципово змінюється. Комунікатор, як і раніше, передає інформацію реципієнту, але при цьому невербальна інформація надходить прямо до реципієнта, а вербальна надходить до перекладача, який трансформує її і передає реципієнту, тобто відбувається розщеплення інформаційної взаємодії (рис. 2).

Рисунок 2 – Комунікативний процес між носіями різних мов за участю перекладача.

Отже, у комунікативному процесі між носіями різних мов реципієнт отримує чотири типи інформації: вербальна інформація від комунікатора; інформація від перекладача (трансформація інформації); невербальна інформація від комунікатора; невербальна інформація від перекладача. Пункт 1 передбачає незмінність сенсу інформації при її передачі. Пункт 2 передбачає доповнення перекладачем інформації задля збереження її сенсу. Пункти 3 і 4 інколи вважають несуттєвими при передачі інформації, проте їх неузгодженість може призвести до викривлення сприйняття інформації. Крім того, на комунікативний процес накладається відбиток історії взаємостосунків сторін, яка не впливає на перекладача та не може бути ним змінена, але може впливати на сприйняття та розуміння сторонами інформації. Це можуть бути попередні домовленості між співрозмовниками, технічні деталі, конфлікти, попереднє викривлення інформації, сподівання, стереотипи тощо. Таким чином, комунікативна компетентність філолога-перекладача набуває подвійного сенсу і може бути представлена як: комунікативна компетентність учасника комунікативного процесу; комунікативна компетентність трансформатора інформації. Розглянемо складові даних компетентностей у вигляді знань та вмінь, представлених у табл. 1.

Таблиця 1 – Складові комунікативної компетентності філолога-перекладача

№	Комунікативні знання та вміння учасника комунікативного процесу	Комунікативні знання та вміння трансформатора інформації, що перекладається
1	Знання норм та правил спілкування	Норми та правила, якими керується комунікатор
		Норми та правила, якими керується реципієнт
2	Рівень мовленевого розвитку, що дозволяє вільно передавати та сприймати інформацію	Знання особливостей мови комунікатора
		Знання особливостей мови реципієнта
		Знання термінології предмету розмови
		Вміння інференціювання інформації
3	Розуміння невербальної мови спілкування	Знання особливостей невербальної мови комунікатора
		Знання особливостей невербальної мови реципієнта
4	Уміння вступати у контакт з людьми з урахуванням їх статевих, вікових, соціокультурних, статусних характеристик	Розуміння особливостей комунікатора
		Розуміння особливостей реципієнта
		Вміння прораховувати подальшу поведінку перемовців
		Володіння навичками медіатора
5	Уміння вести себе адекватно ситуації та використовувати її специфіку для досягнення комунікативних цілей	Розуміння мети комунікатора
		Розуміння мети реципієнта
		Знання специфіки предмету розмови
		Знання історії комунікативного процесу
6	Уміння впливати на співрозмовника, переконувати його силою своїх аргументів	Володіння навичками аргументації
		Володіння навичками активного слухання
7	Здатність правильно оцінити співрозмовника і обрати комунікативну стратегію в залежності від цієї оцінки	Здатність відділяти складності сприйняття реципієнтом предмету розмови від нерозуміння перекладу
		Здатність оцінки ступеня розуміння реципієнтом інформації
8	Здатність викликати у співрозмовника позитивне сприйняття власної особистості	Знання соціокультурних норм комунікатора та реципієнта
		Знання етичних норм щодо предмета розмови

Ділове, святкове, повсякденне спілкування має свої відмінності та особливості, перекладач повинен поводити себе відповідно їх нормам та правилам, це стосується як зовнішнього вигляду, міміки, жестів, так і самого тексту. Але представники різних мов, як носії різних культур, мають певні відмінності у цих нормах. Так, наприклад доволі розповсюджена в Америці ділова фраза «Покваптеся з рішенням» може викликати здивування у іспанця, особливо якщо ось-ось настане час сіести. Тому завданням перекладача є не тільки точний переклад, а й переклад, який би відповідав правилам норм спілкування реципієнта, а це можливе лише за умови досконалого знання норм та правил, якими керується комунікатор, та норм та правил, якими керується реципієнт.

Високий рівень мовленевого розвитку перекладача дозволяє у процесі спілкування вільно передавати та сприймати інформацію. Отримуючи інформацію від комунікатора, філолог-перекладач повинен, перш за все, правильно розуміти її сенс, для цього йому потрібно володіти високим рівнем знання особливостей мови комунікатора (в тому числі фразеологізми, подвійні значення слів, особливості скорочень тощо), термінології предмету інформації та вміння інференціювання інформації. Передаючи інформацію реципієнту, філолог-перекладач повинен досягти такого перекладу, який би якомога точніше передавав її сенс, але був зрозумілим для реципієнта. При цьому перекладач повинен досягти мінімального викривлення інформації через її суб'єктивне розуміння. Досягнення останнього можливе за рахунок високого рівня знання особливостей мови комунікатора та реципієнта, знання термінології та вміння інференціювання інформації.

Міміка, жести, пози несуть інформацію, яка часто сприймається підсвідомо, не усвідомленою та проаналізованою, при цьому реципієнт сприймає як невербальну мову комунікатора, так і перекладача. Філолог-перекладач повинен чітко слідкувати за тим, щоб його невербальна мова не суперечила особливостям невербальної мови як комунікатора, так і реципієнта, для чого необхідно знати особливості обох мов, їх суперечності та відмінності.

Вступаючи у контакт з різними людьми, необхідно враховувати їх статеві, вікові, соціокультурні, статусні та інші особливості, при цьому філолог-перекладач повинен вміти швидко трансформувати інформацію так, щоб вона відповідала особливостям сприйняття цих людей. Так, передаючи інформацію на ділових перемовинах від жінки-бізнесмена з Німеччини чоловіку-бізнесмену з ОАЕ, перекладач повинен швидко трансформувати інформацію з урахуванням сприйняття бізнесмена з ОАЕ жінки, як ділового партнера, сприйняття бізнесмена з Німеччини власного статусу, подальшу стратегію поведінки бізнесмена з ОАЕ в залежності від його сприйняття бізнесмена з Німеччини як жінки та можливі непорозуміння, конфлікти, що можуть виникнути на цій підставі. Завданням перекладача у такій ситуації є не лише трансформація інформації, а також зіставлення її відповідності статевим, віковим, соціокультурним, статусним та іншим характеристикам комунікатора та реципієнта. Філолог-перекладач повинен проявляти гнучкість у виборі комунікативних стратегій. Уміння вести себе адекватно ситуації та використовувати її специфіку для досягнення комунікативних цілей є запорукою результативності комунікативного процесу. Враховуючи специфіку процесу трансформації інформації, яку виконує філолог-перекладач, необхідне розуміння останнім мети як комунікатора, так і реципієнта, знання специфіки предмету розмови та історії попередніх перемовин тощо, це дозволить запобігти викривленню, втраті, або зайвої насиченості інформації.

Робота філолога-перекладача не завжди пов'язана з якісною, чітко структурованою інформацією, проте його професіоналізм оцінюється якістю інформації на виході, а не на вході. Володіння навичками аргументації та активного слухання дозволяє філологу-перекладачу структурувати отриману інформацію, звести до мінімуму кількість уточнень та виробляти якісний продукт, що відповідає високим стандартам перекладу.

Комунікативна стратегія, яку обирає філолог-перекладач, не принесе результату, якщо вона буде спрямована не на ту аудиторію. Таким чином, оцінка співрозмовника і відповідний

вибір комунікативної стратегії стають ключовими у процесі перекладу. Спостережливість, вміння класифікувати, гнучкість у виборі комунікативних стратегій є притаманною для будь-якого фахівця з високим рівнем комунікативної компетентності. Для філолога-перекладача додатковим у цій категорії є здатність відділяти складності сприйняття реципієнтом предмету розмови від нерозуміння перекладу та здатність оцінки ступеня розуміння реципієнтом інформації. Для філолога-перекладача є важливим викликати у комунікатора та реципієнта позитивне сприйняття себе, адже як комунікатор, так і реципієнт повинні довіряти перекладачу. Для філолога-перекладача важливо не лише знання загальноприйнятих норм етикету, необхідно ще знання соціокультурних норм комунікатора та реципієнта і етичних норм щодо інформації, що перекладається.

Таким чином, поєднання комунікативних знань та вмінь учасника комунікативного процесу з комунікативними знаннями та вміннями трансформатора інформації, що перекладається, дозволяє філологу-перекладачу виконувати професійні завдання та забезпечувати адекватність спілкування різномовних сторін на високому рівні.

ВИСНОВОК. Комунікативна компетентність філолога-перекладача є невід'ємною складовою його професійної діяльності, вона обумовлена не лише відмінностями мов, культур та історіями країн, а й соціальними, віковими, інтелектуальними відмінностями носіїв різних мов. Це пов'язано з тим, що сприйняття людини, у тому числі сприйняття інформації, залежить від особливостей реципієнта. Отже, переклад інформації, що передається, повинен буди представлений у формі найбільш сприйнятливій для отримувача. Особливості комунікативної компетентності обумовлені побудовою комунікативного процесу передачі інформації між носіями різних мов за допомогою перекладу. Присутність перекладача змінює напрямки комунікативних потоків і зв'язків. Філолог-перекладач одночасно виконує дві функції – співрозмовника та трансформатора інформації, через це він взаємодіє з комунікатором та реципієнтом через процес комунікації та через інформацію яку трансформує. Таким чином комунікативна компетентність філолога-перекладача складається з двох частин: комунікативної компетентності учасника комунікативного процесу, яка здебільшого підпорядковується нормам та правилам соціальної взаємодії, та комунікативної компетентності трансформатора інформації, яка спрямована на врахування особливостей комунікатора та реципієнта як носіїв різних мов та передачу інформації з мінімальними викривленнями. Перспективними напрямками подальшого дослідження є формування комунікативної компетентності філолога-перекладача засобами інтерактивного навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю. Г. Татур // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 3. – С. 20–26.
2. Стеценко Н. М. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. / Н. М. Стеценко // Педагогічний альманах: зб. наук. праць. – Херсон : КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2016. – Випуск 29. – С. 185–191.
3. Беспарточна О. І. Структура діалогічного спілкування у вищій школі / О. І. Беспарточна, Г. Ю. Зюман // Інженерні та освітні технології. – Кременчук : КрНУ, 2016. – Вип. 4 (16). – С. 24–31.

Bespartochna O., Shymanska I., Tytuk P.

Kremenichuk Mykhailo Ostrohradskiy National University, Kremenichuk

COMMUNICATIVE COMPETENCE PECULIARITIES OF PHILOLOGIST TRANSLATORS

Communicative competence as a part of professional competence conditioned by special process of translation was examined. Communicative process characteristics, directions of

communicative flows and their connections were researched. Types of information received by a recipient in the process of communication conducted through a philologist translator were defined. Constituents of communicative competence of philologist translators were explored, and their peculiarities, degree of translator's influence on information and on other participants of interaction were researched.

Key words: philologist translator, communicative competence, communicative process, information, information transformation.

REFERENCES

1. Tatur, Ju.G. (2004), "Competence in the structure of the model the quality of specialist training", *Vysshie obrazovanie segodnja*, no 3, pp. 20-26. [in Russian]
2. Stecenko, N.M. (2016), "Communicative competence as a component of professional training of modern specialists", *Pedahohichnyj al'manax: zb. nauk. prac,' KVNZ «Xersons'ka akademija neperervnoji osvity»*, iss. 29. pp. 185-191. [in Ukrainian]
3. Bespartočna, O.I. and Zjuman, H.Ju. (2016) "Structure of dialogical communication in higher school", *Engineering and Educational Technologies*, Vol. 4 (16), pp. 24-31. [in Ukrainian]

Беспарточна Олена Іванівна,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки та
філософії,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського,
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. +38(067) 798-05-39.
E-mail: bespartochnay@ukr.net

Bespartochna Olena Ivanivna,

Cand.Sc. (Ed.), Associate Professor,
Associate Professor of Pedagogy and
Philosophy Department,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +38(067) 798-05-39.
E-mail: bespartochnay@ukr.net

Шиманська Яна Василівна,

Студентка магістратури,
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського.
вул. Першотравнева, 20, м. Кременчук
Полтавської обл., Україна, 39600.
Тел. 0979141050
E-mail: shymanska.yana@gmail.com

Shymanska Yana Vasylivna

Student of Master Degree,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
national university
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi
National University,
vul. Pershotravneva, 20, Kremenchuk,
Poltava Region, Ukraine, 39600.
Tel. +38 0979141050
E-mail: shymanska.yana@gmail.com

Титюк Павел,

J&J Transport Zambia Limited,
15, Линда роуд, Лусака, Замбия.
E-mail: www.jjafrika.com/about.php

Tytuk Pavel,

J&J Transport Zambia Limited,
15, Linda roud, Lusaka, Zambia.
E-mail: www.jjafrika.com/about.php

Стаття надійшла 14.09.2017